ואם הביא למקדש משמן אנפקטן — הריהו **פסול** למנחות, **והתניא** [והרי שנויה ברייתא] **ואם הביא כשר מפני שאין הוא** שמנו של הפרי, אלא **השרף** היוצא ממנו. הרי שאין הוא נחשב לשמן! **אמר רב יוסף** בתירוץ הסתירה שבין משנתנו לברייתא: **לא קשיא** [אין זה קשה], שכן שתי שיטות תנאים הן בהגדרת שמן אנפקטן, **הא** [זו] הברייתא הסבורה שהוא שרף בלבד — הריהי כשיטת **ר' שמעון בר** [בן] **רבי** יהודה הנשיא. שכך היו שני אלה נוהגים בשמן האנפקטן: **ר' חייא זריק ליה** [היה זורק אותו], ולא היה משתמש בו כלל, שלדעתו אינו שמן. ואילו **ר' שמעון בר רבי** לא היה משליך אותו, אלא היה **מטבל ביה** [בו] את מאכלו, כדרך שנוהגים בשמן מאכל. **וסימניך** לזכור איך נהג כל אחד מן החכמים הללו הוא: דווקא **העשירים**, כר' שמעון בנו של ר' יהודה הנשיא, העשיר, הם **המקמצין** (החוסכים), שהוא זה שלא השליך את שמן האנפקטן, והיה משתמש בו.

א ומתוך שעוסקים בענייני השמן השונים, מביאים עוד: נאמר בתמרוקי הנשים "...כי כן ימלאו ימי מרוקיהן **ששה חדשים בשמן המור** וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים" (אסתר ב, יב). ומסבירים: **מאי** [מה הוא] "שמן המור"? **רב הונא בר חייא אמר**: הוא הנקרא עתה **סטכתא**. **ר' ירמיה בר אבא אמר**: "שמן המור" הריהו שמן הבא מן הזית **שלא הביא** (הבשיל) **שליש** גידולו.

ב ובעקבות דברי ר' ירמיה בר אבא ש"שמן המור" הוא שמן הבא מזית שלא הביא שליש, מביאים: **תניא נמי הכי** [שנויה ברייתא האומרת גם כן כך] ששמן הבא מזית שלא הביא שליש הריהו שמן תמרוקים, **ר' יהודה אומר**: מהו שמן **אנפקנון**? — **שמן זית שלא הביא שליש. למה סכין אותו** על הגוף? **מפני שהוא משיר את השיער ומעדן את הבשר.**

ג שנינו במשנתנו **שאין מביאין** שמן למנחות **מן הגרגרין שנשרו במים** ולא מן הגרגרים הכבושים ולא מן השלוקים, ואם הביא מהם — פסול. ובענין זה **תנו רבנן** [שנו חכמים]: **שמן** הבא מן **הזית** שהיה **כבוש** במלח ובחומץ, או שהיה **שלוק** (מבושל), או שהיה **שרוי** במים, וכן שמן זה **של שמרים**, וכן שמן **של ריח רע** — **לא יביא** מהם למנחות, **ואם** עבר **והביא** אחד מאלה — **פסול. בעי** [שאל] **רבה**: עבר **והקדישו** לאחד מהשמנים הללו למנחות, **מהו** דינו **שילקה עליו** כעובר על איסור תורה, **ומשום** שהקדיש דבר שהוא **בעל מום** (הפסול בגופו) להקרבה? וצדדי השאלה: האם **כיון שפסול** שמן זה להקרבה — **כבעל מום דמי** [נחשב], וילקה כשאר מקדיש בעל מום. **או דלמא** [שמא] יש לומר **כי אין בעל מום אלא בבהמה** הפסולה להקרבה, ולא בשאר **דברים** הפסולים להקרבה, לכן אינו לוקה על כך. ומעירים: שאלה זו לא נפתרה, ולכך **תיקו** [תעמוד, תישאר] במקומה.

ד משנה **שלשה** זמנים בשנה בהם מוסקים את **הזיתים הן, ובהן**, בכל אחד מן הזמנים הללו מפיקים **שלשה שלשה** סוגי **שמנים**, ונמצא כי בסך הכל מופקים תשעה סוגי שמן בשנה אחת. ומפרטים: מסיק **הזית הראשון** כיצד הוא נעשה? בעל הזית **מגרגרו** (קוטף זיתים בודדים) **בראש הזית**, שזיתים אלה ממהרים להבשיל, משום שהם חשופים לקרני השמש. **וכותש** אותם במכתשת ולאחר מכן **נותן** אותם **לתוך הסל** העשוי נצרים דקים וביניהם חללים, וכך השמן ניגר מבעד לחללים לכלי שהסל נתון בתוכו. **ר' יהודה אומר**: כי אין שמים את הזיתים שנכתשו בתוך הסל עצמו, אלא על **סביבות** (דפנותיו, הסובבות) **הסל**, שכן באופן זה השמן מזוקק ונקי יותר. **זה** הוא השמן **הראשון** המופק מהמסיק הראשון, והוא המובחר מכל השמנים. לאחר שתם השמן לצאת מהזיתים הכתושים שבסל, בעל הזיתים **חזר וטוען** על הזיתים **בקורה** הניתנת עליהם, ומתוך הלחץ שהיא לוחצת אותם ניגר שמן נוסף אל הכלי שמתחת לסל. ואף בזאת חולק **ר' יהודה האומר** כי אין מעמיסים על הזיתים הכבושים קורה (שלחצה רב, וגורם להוצאת שמן שאינו נקי), אלא היו מעמיסים על הזיתים **באבנים** — **וזה** השמן היוצא מהם הוא השמן **השני** מזיתי המסיק הראשון. **ולאחר מכן חזר** ולקח את הזיתים שנכבשו במכתשת ונלחצו, **וטחן** אותם בריחיים, לפורר את הזיתים ולאפשר לשארית השמן שבתוכם לצאת החוצה, **וטען** על הזיתים הללו קורה — **וזה** השמן היוצא מאלה הריהו השמן **השלישי** מזיתי המסיק הראשון. מבין שלושת השמנים הללו, השמן **הראשון** — כשר **להדלקת המנורה** שבמקדש, שנאמר **בו** "שמן זית זך" (ויקרא כד, ב), **והשאר** (שני השמנים האחרים) — כשרים **למנחות**.

מסורת הש"ס

א. חולין מו,א.

ב. שבת פ,ב. פסחים מג,א. מגילה יג,א. מו"ק ט,ב. ילקו"ש נ"ך תתרנג. עיין ויק"ר (מרגליות) פ"ה ג.

ג. עיין תוספתא מנחות פ"ט ח.

ד. תו"כ ויקרא כד, ב. תנחומא תצוה ו (בשינוי). ילקו"ש תורה שעח (כה"ע).

גרסות

והתניא ואם הביא כשר בכל כתה"י חסרות מלים אלה.

בר חייא בכתי"מ חסרות מלים אלה.

סטכתא בכתי"מ: **סטכת.**

בר אבא בכתי"מ חסרות מלים אלה.

נמי הכי בכתי"מ חסרות מלים אלה.

אנפקנון בכתי"מ: **אנפיקינון.**

רבה בכתי"מ: **רבא.**

הן בכתי"מ חסרה מלה זו.

שלשה שלשה בכתי"מ: **שלשה.**

חזר וטוען בכתי"מ: **טען.**

לשון

סטכתא

מקור המלה הוא ביוונית στακτή (סטכטו) — שמן המור.

חיים

סל

הסל (ובדומה לו הכלים הקרובים אליו: הטנא, הכלכלה) היה כרגיל מעשה קליעה של ענפים דקים (ענפי ערבה או עלי דקל), ואולם היו גם סלים שנעשו מחומרים אחרים. לסל היו לרוב דפנות מוגבהים, והשתמשו בו בעיקר לנשיאתם ולאיחסונם של פירות רכים (תאנים, ענבים וכיוצא באלה).

סל המיוחד לעשיית השמן בבית הבד, הוא המכונה "עקל בית הבד". בעקל היו מניחים את הזיתים לכבישה, וקורת בית הבד היתה דוחקת ולוחצת עליהם, עד שהיה השמן יוצא מבין נקבי העקל. תפקידו של העקל היה לשמור את הזיתים שלא יתפזרו בכבישה.

קורה

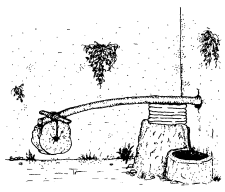

קורה זו הריהי "קורת בית הבד" המשמשת למיצוי השמן מן הזיתים. שלצורך כבישת השמן מן הזיתים היו מניחים את העקלים במקום מוגבה, ועל גביהם היו שמים קורה ארוכה, עבה וכבדה, שאת צידה האחד תוחבים בגומה שבתוך הקיר, ומצידה השני קושרים משקולת או אבן כבדה, כדי להפעיל לחץ גדול (כשיטת המנוף) על הזיתים, ששמנם יוצא לתוך בור קטן חצוב, או לכלים המוכנים לצורך זה.

וְאִם הֵבִיא — פָּסוּל, וְהָתַנְיָא וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר מִפְּנֵי שֶׁהוּא שָׁרָף! אֲמַר רַב יוֹסֵף, לָא קַשְׁיָא: הָא — רַבִּי חִיָּיא, *הָא — רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי. דְּרַבִּי חִיָּיא זָרֵיק לֵיהּ, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי מְטַבֵּל [בֵּיהּ] (לֵיהּ). וְסִימָנֵיךְ: עֲשִׁירִים מְקַמְּצִין.

א ב"שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר" — מַאי שֶׁמֶן הַמּוֹר"? רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא אָמַר: סְטַכְתָּא. רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר: שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ.

ב תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַנְפְּקָנוֹן — שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ, לָמָּה סָכִין אוֹתוֹ? — שֶׁמְּשִׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר.

ג "אֵין מְבִיאִין מִן הַגַּרְגְּרִין שֶׁנִּשְׁרוּ בְּמַיִם". תָּנוּ רַבָּנַן: גשֶׁמֶן זַיִת כָּבוּשׁ, שָׁלוּק, שָׁרוּי, וְשֶׁל שְׁמָרִים, וְשֶׁל רֵיחַ רַע — לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא — פָּסוּל. בָּעֵי רַבָּה: הִקְדִּישׁוֹ, מַהוּ שֶׁיִּלְקֶה עָלָיו מִשּׁוּם בַּעַל מוּם? כֵּיוָן דְּפָסוּל — כְּבַעַל מוּם דָּמֵי, אוֹ דִּלְמָא אֵין בַּעַל מוּם אֶלָּא בִּבְהֵמָה? תֵּיקוּ.

ד משנה דשְׁלֹשָׁה זֵיתִים הֵן, וּבָהֶן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה שְׁמָנִים. הַזַּיִת הָרִאשׁוֹן, מְגַרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוֹתְשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְבִיבוֹת הַסַּל, זֶה רִאשׁוֹן. חָזַר וְטוֹעֵן בַּקּוֹרָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֲבָנִים, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לִמְנָחוֹת.

ג שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָתֵנוּ שֶׁאֵין מְבִיאִין שֶׁמֶן לְמִנְחוֹת מִן הַגַּרְגְּרִין שֶׁנִּשְׁרוּ בַּמַּיִם וְלֹא מִן הַגַּרְגְּרִים הַכְּבוּשִׁים וְלֹא מִן הַשְּׁלוּקִים, וְאִם הֵבִיא מֵהֶם — פָּסוּל. וּבְעִנְיָן זֶה תָּנוּ רַבָּנַן [שָׁנוּ חֲכָמִים]: שֶׁמֶן הַבָּא מִן הַזַּיִת שֶׁהִיא כְּבוּשׁ בְּמֶלַח וּבְחוֹמֶץ, אוֹ שֶׁהִיא שְׁלוּק (מְבֻשָּׁל), אוֹ שֶׁהִיא שְׁרוּי בַּמַּיִם, וְכֵן שֶׁמֶן זֶה שֶׁל שְׁמָרִים, וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁל רֵיחַ רַע — לֹא יָבִיא מֵהֶם לַמִּנְחוֹת, וְאִם עָבַר וְהֵבִיא אַחַד מֵאֵלֶּה — פָּסוּל. בָּעֵי [שֶׁאֵל] רַבָּה: עָבַר וְהִקְדִּישׁוּ לְאַחַד מֵהַשְּׁמָנִים הַלְּלוּ לַמִּנְחוֹת, מַהוּ דִּינוֹ שֶׁיִּלְקֶה עָלָיו כְּעוֹבֵר עַל אִיסּוּר תּוֹרָה, וּמִשּׁוּם שֶׁהִקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁהוּא בַּעַל מוּם (הַפָּסוּל בְּגוּפוֹ) לְהַקְרָבָה? וְצִדְדֵי הַשְּׁאֵלָה: הַאִם כֵּיוָן שֶׁפָּסוּל שֶׁמֶן זֶה לְהַקְרָבָה — כְּבַעַל מוּם דָּמֵי [נֶחְשָׁב], וְיִלָּקֶה כְּשֶׁאַר מַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם. אוֹ דִּלְמָא [שֶׁמָּא] יֵשׁ לוֹמַר כִּי אֵין בַּעַל מוּם אֶלָּא בַּבְּהֵמָה הַפְּסוּלָה לְהַקְרָבָה, וְלֹא בְּשְׁאָר דְּבָרִים הַפְּסוּלִים לְהַקְרָבָה, לְכֵן אֵינוֹ לוֹקֶה עַל כָּךְ. וּמַעֲיִרִים: שְׁאֵלָה זוֹ לֹא נִפְתְּרָה, וְלָכֵן תֵּיקוּ [תַּעֲמוֹד, תִּישָׁאֵר] בִּמְקוֹמָהּ.

ד משנה שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים בְּשָׁנָה בָּהֶם מוֹסְקִים אֶת הַזֵּיתִים הֵן, וּבָהֶן, בְּכָל אֶחָד מִן הַזְּמַנִּים הַלְּלוּ מַפִּיקִים שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה סוּגֵי שְׁמָנִים, וְנִמְצָא כִּי בְּסַךְ הַכֹּל מוּפָקִים תְּשָׁעָה סוּגֵי שֶׁמֶן בְּשָׁנָה אַחַת. וּמְפָרְטִים: מְסִיק הַזַּיִת הָרִאשׁוֹן כֵּיצַד הוּא נַעֲשֶׂה? בַּעַל הַזַּיִת מְגַרְגְּרוֹ (קוֹטֵף זֵיתִים בּוֹדְדִים) בְּרֹאשׁ הַזַּיִת, שֶׁזֵּיתִים אֵלֶּה מְמַהֲרִים לְהִבָּשֵׁל, מִשּׁוּם שֶׁהֵם חֲשׂוּפִים לְקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. וְכוֹתֵשׁ אוֹתָם בְּמַכְתֶּשֶׁת וּלְאַחַר מִכָּן נוֹתֵן אוֹתָם לְתוֹךְ הַסַּל הָעָשׂוּי נְצָרִים דַּקִּים וּבֵינֵיהֶם חֲלָלִים, וְכָךְ הַשֶּׁמֶן נִיגָּר מִבַּעַד לַחֲלָלִים לְכְלִי שֶׁהַסַּל נָתוּן בְּתוֹכוֹ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: כִּי אֵין שָׂמִים אֶת הַזֵּיתִים שֶׁנִּכְתְּשׁוּ בְּתוֹךְ הַסַּל עַצְמוֹ, אֶלָּא עַל סְבִיבוֹת (דְּפְנוֹתָיו, הַסּוֹבְבוֹת) הַסַّל, שֶׁכֵּן בְּאֹפֶן זֶה הַשֶּׁמֶן מְזֻקָּק וְנִקִּי יוֹתֵר. זֶה הוּא הַשֶּׁמֶן הָרִאשׁוֹן הַמּוּפָק מֵהַמְּסִיק הָרִאשׁוֹן, וְהוּא הַמּוּבְחָר מִכָּל הַשְּׁמָנִים. לְאַחַר שֶׁתַּם הַשֶּׁמֶן לָצֵאת מֵהַזֵּיתִים הַכְּתוּשִׁים שֶׁבַּסַּל, בַּעַל הַזֵּיתִים חָזַר וְטוֹעֵן עַל הַזֵּיתִים בְּקוֹרָה הַנִּתֶּנֶת עֲלֵיהֶם, וּמִתּוֹךְ הַלַּחַץ שֶׁהִיא לוֹחֶצֶת אוֹתָם נִיגָּר שֶׁמֶן נוֹסָף אֶל הַכְּלִי שֶׁמִּתַּחַת לַסַּל. וְאַף בְּזֹאת חוֹלֵק ר' יְהוּדָה הָאוֹמֵר כִּי אֵין מַעֲמִיסִים עַל הַזֵּיתִים הַכְּבוּשִׁים קוֹרָה (שֶׁלַּחֲצָה רַב, וְגוֹרֵם לְהוֹצָאַת שֶׁמֶן שֶׁאֵינוֹ נָקִי), אֶלָּא הָיוּ מַעֲמִיסִים עַל הַזֵּיתִים בְּאֲבָנִים — וְזֶה הַשֶּׁמֶן הַיּוֹצֵא מֵהֶם הוּא הַשֶּׁמֶן הַשֵּׁנִי מִזֵּיתֵי הַמְּסִיק הָרִאשׁוֹן. וְלְאַחַר מִכָּן חָזַר וְלָקַח אֶת הַזֵּיתִים שֶׁנִּכְבְּשׁוּ בְּמַכְתֶּשֶׁת וְנִלְחֲצוּ, וְטָחַן אוֹתָם בְּרֵחַיִם, לְפָרֵר אֶת הַזֵּיתִים וּלְאַפְשֵׁר לִשְׁאֲרִית הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּתוֹכָם לָצֵאת הַחוּצָה, וְטָעַן עַל הַזֵּיתִים הַלְּלוּ קוֹרָה — וְזֶה הַשֶּׁמֶן הַיּוֹצֵא מֵאֵלֶּה הֵרִיהוּ הַשֶּׁמֶן הַשְּׁלִישִׁי מִזֵּיתֵי הַמְּסִיק הָרִאשׁוֹן. מִבֵּין שְׁלוֹשֶׁת הַשְּׁמָנִים הַלְּלוּ, הַשֶּׁמֶן הָרִאשׁוֹן — כָּשֵׁר לְהַדְלָקַת הַמְּנוֹרָה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" (וַיִּקְרָא כד, ב), **וְהַשְּׁאָר** (שְׁנֵי הַשְּׁמָנִים הָאֲחֵרִים) — כְּשֵׁרִים **לְמִנְחוֹת**.

הנמתקים לאכילה נקראין "מגולגלין".

מפני שהוא מוהל שרף — בעלמא, ואינו שומן. לרבי שמעון דמטביל ביה — הוי שמן, ואם הביא — פסול. סטכתא — שקורין *בלשמ"א. תניא רבי יהודה [אומר] אנפיקינון — דתני במתניתין, היינו שמן זית וכו'. שמשיר את השיער — לפי שהוא טוסר, ויש בו כח. של ריח רע — שמן שריחו רע.

משנה שלשה — לקיטות יש בזית, שלוקטין אותו בשלש פעמים, ובכל לקיטה יש בו שלשה שמנים. הזית הראשון — זיתים שלקטן בראשונה. מגרגרו בראש זית — מניחו להתבשל, דנעשה גרגרין בראש הזית בלילן. עניין אחר: מלקטן בראש הזית, בגובה שבאילן, במקום שהזיתים קודמין להתבשל תחילה מפני שהחמה זורחת שם תדיר. מורי רבי זכרונו לברכה. וכותש — אותן הגרגרים. ונותנן בתוך הסל — כדי שיזוב הלוז שבשמן מעצמו בלא דוחק חוץ לסל, והפסולת והשמרים שבשמן נשארין בסל. זה היה שמן ראשון — שבליקוט ראשון. חוזר ולוקח — מה שכתש הגרגרים שנשארו בסל — טוענו בקורת בית הבד, ומוציא שמנו. מה שהוא יוצא עכשיו — זהו שמן שני. רבי יהודה אומר — לא היה טוענו בקורה — לפי שהיה נוטען בידו, והיו השמרים יוצאין ומתערבין בשמן. אלא באבנים טוענו. ומה שיוצא עכשיו — זה היה שמן שני. חזר וטחן — הגרגרים וטענן בקורה, ומה שיוצא — זה שמן שלישי.

רש"י בת"ר

מפני שהוא שרף — מוהל בעלמא, [והיכי] משיב ליה מתניתין בהדי שמנים פסולים? [דמכל] מקוס "שמן" קרי ליה! דרבי חייא זריק ליה — לאנפקינון, דלא [משיב] ליה שמן כלל. עשירים מקמצין — רבי שמעון, שהרי בן גשיא ועשיר היה, קומצו ואוכלו. קמצן = עלרן. תניא [רבי] יהודה אומר — שמן המור הוא אנפקינון, והוא שמן זית שלא הביא שליש. כבוש — שכבש את הזיתים בחומץ ומלח. ושל שמרים — שמן שיצא מן השמרים, כמו שמוציאין יין משמרי היין שקורין **ר"י"פ.

משנה שלשה זיתים — שלש פעמים בשנה מלקטין את הזיתים, מפני שאין מתבשלין בבת אחת. ובהן שלשה שלשה שמנים — בכל פעם [מוציא] בו שלשה מיני שמנים. הזית הראשון — כלומר, פעם ראשונה שמלקט. מגרגרו בראש הזית — נוטל ומלקט גרגרין שבראש הזית, שהן מבושלין תחלה, לפי שהחמה מקדרת עליהן ומבשלן. לתוך הסל — ומסתנן ויוצא, והכלי תחת הסל שהשמן נופל בו. רבי יהודה אומר סביבות — דופני הסל נותנו מתוכו, והשמן זב דרך הדפנות ונופל לשולי הסל, ומשם מסתנן ויוצא. ומצא שמן מזוקק, שהפסולת והפקטים נדבקים בדופני הסל. אבל לא יתנם בשולי הסל, לפי שמתערב שמן ושמרים ויוצאים, ומצא השמן עכור. זה — השמן הזב מאליו מן הסל בלא שום טעינה — נקרא שמן ראשון של פעם זו. טוען בקורה — זיתים שנכנס. רבי יהודה אומר באבנים — ולא בקורה, שהקורה כבדה, ומוציאה את השמרים. חזר וטחן — בריחים את הזיתים שתחת הקורה, וטען אחר כך בקורה. הראשון למנורה — דבעינן "שמן זית זך". והשני כשר למנחות — דלא כתיב בהו "זך".

תוספות

ואם הביא פסול מפני שהוא שרף — מוהל בעלמא ולא שמן, והיכי חשיב ליה מתניתין בהדי שמנים פסולין? דמכל מקום "שמן" קרי ליה! כך פירש בקונטרס. ורבינו תם גריס במתניתין "ואם הביא — כשר".

זריק ליה — כלומר, לא היה אוכלו. אבל לא זורק ממש, דסכין אותו, שמשיר את השיער ומעדן את הבשר.

שלשה זיתים — פירש בקונטרס: שלש פעמים בשנה מלקטין את הזיתים, לפי שאין מתבשלין בבת אחת. וקשיא: דבמסכת פאה (פרק א משנה ה) משמע דחייבין בפאה, וכל דבר שאין לקיטתו כאחד — לא מחייבא בפאה, כדאיתא בריש "כלל גדול" (שבת סח,א), וממעט תאינה דלא נלקטין כולן כאחת, אלא שזה מתבשל יותר מזה, כדמפרש ואזיל. וברוך פירש כפירוש הקונטרס, דבשלשה זמנים לוקט את הזיתים, לפי שאין מתבשלין כולן ביחד. ובגמרא דבעי: "מגרגר" תנן, או "מגלגל" תנן, פירש בערוך: "מגרגר תנן" — כלומר, לוקט אחד אחד אותן המבושלין, "או מגלגל תנן" — שעושה להם סימן שלא יתערבו עם אחרים, ומניחם עד שיתבשלו יפה ויתרככו, כ"ביצה מגולגלת". ובמסכת עדיות (פרק ד משנה ו), ומייתי לה בפרק קמא דיבמות (טו,ב): חבית של זיתים המגולגלין, ובפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לט,ב): "זיתי קלוסקא המגולגלין" — פירוש: זיתים

עיונים

ואם הביא פסול וכו' מפני שהוא שרף פירושה של הסתירה מן הברייתא על משנתנו תלוי בגירסת משנתנו. שלשיטת הגורסים במשנתנו שאם הביא משמן האנפקטן — פסול, אין הסתירה למשנה מן הדין בברייתא, אלא מהנימוק הניתן בברייתא להלכה זו. שהנימוק "מפני שהוא שרף" עניינו שאין זה נחשב לשמן כלל, ואילו מדברי משנתנו עולה כי הריהו נחשב שמן, אף שהוא פסול (רש"י, רש"י כת"י, רבינו גרשום). ואילו לגורסים במשנתנו "ואם הביא — כשר", הסתירה מהברייתא היא בפשטות ומעצם הדין השנוי בה, שהרי בברייתא נאמר בה ש"אם הביא — פסול" (ר"ת בתוס').

אף פירושה של התשובה לסתירה תלוי בשתי שיטות הפירוש לסתירה. שאם הסתירה היא מן הנימוק הניתן לפסולו של שמן האנפקטן — התירוץ הוא שחלוקות המשנה והברייתא במחלוקת ר' חייא ור' שמעון בנו של רבי, והמשנה סבורה כר' שמעון ברבי ששמן זה נחשב כשמן (אלא שפסול הוא למנחות), ואילו הברייתא סבורה כר' חייא, שאין שמן זה נחשב כשמן (ולכך הוא פסול למנחות). ואילו לסוברים שהסתירה היא מן הדינים האמורים במשנה ובברייתא — התירוץ הוא שמשנתנו סבורה כשיטת ר' שמעון ברבי ששמן אנפקטן הריהו שמן, ולכך הריהו כשר למנחות. ואילו הברייתא סבורה כר' חייא, שאין זה נחשב לשמן, ואם הביא ממנו הרי זה פסול (קר"א).

זריק ליה העירו התוס' כי אין הכוונה לומר שהיה ר' חייא משליך את שמן האנפקטן ומאבדו, שהרי לשמן זה יש שימוש בתמרוקי הנשים, כאמור להלן. ולא באו הדברים לומר אלא שר' חייא לא היה מטבל בו את מאכליו.

וסימניך עשירים מקמצין שאלו אחרונים: אם מנהגו זה של ר' שמעון ברבי היה משום שהוא עשיר, מה ראיה היא ממה שהיה מטביל בו מאכלו, שאכן שמן הוא, אפשר שאין זה שמן, ואולם ר' שמעון היה מטביל בו, כדרך הנהגתם של עשירים המקמצים במאכליהם (נתיבות הקודש)?! אכן הסבירו שוודאי ר' שמעון ברבי סבור ששמן הוא, שאם לא היה זה שמן — לא היה מטביל בו. ומה שנאמר "עשירים מקמצין" לא הובא אלא כסימן לזכרון מי מבין שני חכמים אלה נהג לטבל את פיתו בשמן זה.

שלשה זיתים מובנו של ביטוי זה הוסבר כשלוש עונות של לקיטת זיתים, שכן היו מלקטים את הזיתים שלוש פעמים בשנה, לפי שאין הזיתים מתבשלים כאחד (רש"י, רש"י כת"י). והקשו על כך, שכן שנינו במשנה שאין מתחייבים בנתינת פאה אלא מן היבול הנלקט כאחת (פאה פ"א מ"ה), ומדוע אם כן הזית חייב בפאה (תוס')?! והשיבו אחרונים כי הזיתים מתבשלים בזמן אחד, וראויים ללקיטה בבת אחת, אלא שמניחים אותם באילן על מנת להשביחם יותר, ולכן הם חייבים בפאה (תפא"י). ויש שהשיבו כי אין הפאה ניתנת מפירות הנלקטים בזמנים שונים, ואילו פירות הזית אף שמתבשלים הם בזמנים שונים, הריהם נלקטים בזמן אחד. ואף רש"י סבור כן, וכל שהקשו התוס' על פירושו אינו אלא על לשונו המורה שפירות הזית נלקטים בזמנים שונים (חזו"א).

מגרגרו בראש הזית רש"י פירש בשני אופנים, האחד, שמניח את פירות הזית הנמצאים בראש האילן עד שיגיעו למלוא בשלותם, ואז יפקו מהם את השמן היותר טוב. ומפי מורו (וכן הוא ברש"י כת"י) הביא פירוש נוסף: מלקט את פירות הזית הנמצאים בראש העץ, שפירות אלה מקדימים להבשיל. והרמב"ם (הלכות איסורי מזבח פ"ז ה"ח, וכן הוא בפיהמ"ש) פירש שהכוונה היא לליקוט מבוקר, הנועד ללקט רק את הגרגרים שהבשילו ביותר. ויעויין עוד להלן ד"ה "מגרגרו בראש הבית" ובד"ה "איבעיא להו".

ונותן לתוך הסל רש"י פירש שמטרתה של נתינת הזיתים בתוך סל היא על מנת שיזוב החלב הצלול שבשמן אל מחוץ לסל, והפסולת והשמרים שבשמן יישארו בתוכו. ואחרונים הקשו על כך מדברי רש"י בפירושו לתורה (שמות כז, כ) כי בתחילה מוציאים טיפה ראשונה של שמן מן הזיתים, שאין בה כלל פסולת (שפ"א).

אורח ההלכה

שמן זית כבוש שלוק וכו' שמן מזיתים שנישרו במים או כבושים או שלוקים או שמן של שמרים או שמן שריחו רע — פסול למנחות. ואם הביא — פסול. כברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"ו הי"ד).

הקדיש שמן פסול למנחות המקדיש למנחה שמן פסול, ספק אם הוא דומה למקדיש בהמה בעלת מום לקרבן שלוקה על כך, או אינו כמקדיש בעלת מום. ולפי שלא נפשטה בעיה זו בגמרא, אם הקדישה אינו לוקה מן התורה, אבל מכים אותו מכת מרדות מדברי חכמים. (רמב"ם שם ה"ג).

שלשה זיתים הן תשעה מינים בשמן מפני שינוי מעשיו. כיצד? זיתים שגירגרם בראש העץ וברם אחד אחד וכתשם ונתנם לסל — השמן שיצא מהם הוא הראשון מן הכל. חזר אחר כך וטענם בקורה — השמן שיצא מהם הוא השני. חזר וטענם בפעם שניה — השמן שיצא מהם הוא השלישי. זיתים שמסקן כולן בערבוביא והעלם לגג וחזר ובירר גרגר גרגר וכתשם ונתנן לסל — השמן שיצא מהם הוא הרביעי. חזר אחר כך וטענם בקורה — השמן שיצא מהם הוא החמישי. חזר וטחנם וטענם פעם שניה — השמן שיצא מהם הוא הששי. זיתים שמסקם והניחם בבית עד שילקו, והעלם ונגבם ואחר כך כתשם ונתנם לסל — השמן שיצא הוא השביעי. חזר וטענם בקורה — השמן שיצא הוא השמיני. חזר וטחנם וטענם פעם שניה — השמן שיצא הוא התשיעי. כמשנה. (רמב"ם שם ה"ח).

*בלשמ"א מן הצרפתית העתיקה balsme — משחה לרפואה.

**ר"י"פ (צ"ל: בופי"ט) מן הצרפתית העתיקה bufet — יין־שמרים.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מגרגרו בראש הגג — אותם זיתים אין מתבשלין כל צורכן באילן, אלא שוטחן בראש הגג בחמה כדי לרככן. כך שמעתי. עניין אחר מרבותיו זכרונם לברכה: "מגרגרו בראש הגג" — כלומר, מלקט זיתים שבאמצע האילן, שאין בראש הזית. כלומר, אותן שיכול לעמוד בראש גגו ושוטלן. שאותן אין מתבשלין במהרה, כמו אותן שבראש הזית. והאי דאמר "בראש הגג" — לסימנא קאמר.

הזית השלישי — לוקט זיתים התחתונות, לפי שאין הם זורחת עליהן תדיר — אין מתבשלין יפה, ומאחר בלקיטתן. ומשום הכי "עוטנו בבית הבד" — מניחם במעטן, "עד שילקו" — שיתרכך קליפתן ויצתו מראיהן, "ומנגבן בראש הגג" — שכשיהיו ביחד במעטן בדוחק יצא מהן מוהל, ונושרו.

גמרא מגרגרו תנן — שמניח הזית עד שנתבשלו הגרגרים כל צורכן. או מגלגלו תנן — דהיינו נמי שמניחו באילן עד שנתבשלו יפה, כגון "בילה מגולגלת" (עוקצין פרק ג משנה ו). שמן זית — דכתיב בקרא "שמן זית זך כתית" (שמות כז). מזיתו — שיהיו הזיתים באילן עד שיהיה בהן שמן. תמרה — כשעושין אותו גרוגרות. רבי יהודה אומר לא היה טוחנו — לזית ראשון, אלא כותשו. כותש — דקתני במתניתין מני? רבי יהודה היא, "תוך הסל" דקתני במתניתין — אתאן לרבנן דברייתא, תנא קמא דרבי יהודה. האי תנא — דמתניתין סבר לה כרבי יהודה בחדא — ב"כותש", ופליג עליה בחדא — ב"תוך הסל".

משנה השני שבזית ראשון הראשון שבזית שני שוין — ואף על גב דשני שבראשון וראשון שבשני שוין למנחות, אפילו הכי, לא אתי בשני שבראשון למנורה — דהא אמרינן בגמרא למנורה בעינן "כתית", ולא היה כתית אלא ראשון שבכל זית (דמתניתין ד"כותש" — רבי יהודה היא).

רש"י בת"י

הזית השני — כשמלקט בפעם שניה את הנמצאים עתה מבושלין. מגרגרו בראש הגג — מלקט את הגרגרים הסמוכים לגג, דזיתיהם היו אצל גגותיהם, ואותן מתבשלין בשניה. הראשון — שיצא קודם טעינה — כשר למנורה. הזית השלישי — מה שמלקט בפעם השלישית אין מתבשלין לעולם כל צרכן, שהם הענפים שתחת הגג, שאין החמה נוגה בהן. עוטנו — על שם "מעטן", שמאסף בו את הזיתים. עד שילקה — *בלי"ר בלעז. ומנגבו בראש הגג — דמתוך שמתאספו בכלי אחד מרבעה וחמשה ימים, זב מאליו מהן מוהל שאינו יפה, לפיכך צריך לנגבו.

גמרא מגרגרו תנן — שלוקט גרגיר כאן וגרגיר כאן, לפי שעדיין אינו מבושל. או מגלגלו תנן — שמניחו בראש הזית עד שהוא מבושל מאליו. תא שמע שמן זית מזיתו — כלומר, האומר "הרי עלי שמן זית" — יהיה השמן שיתבשל ויתמלא שמנו בעודו בזית. דקרא קא דריש מ"שמן זית זך" — כלומר, מבושל, שיצא ממנו כל טעינה. ומכאן אמרו הזית הראשון מגלגלו כו' וכונסו לבית הבד — אבל לא בגת הבד ממש, עד שיצא שמן הראשון על ידי סלים. פרק — פרקו מבית הבד, וטוחנו בריחיים, וטוענו בבית הבד. זית שלישי — לא היה מבושל באילן, מפני שהוא תחת הגג, ואין החמה פוגעת בה. כמין תמרה — שעושה [אותו] כדי רחב מלמטה וקצר מלמעלה. מימיו — מוחל וטרף שיצא ממנו כשדחקו זה אחזה במעיטן. לא היה טוחנו בריחיים — שמוציא את שמריו ועכרו. כותש — דקתני תנא קמא במתניתין. רבי יהודה היא — דקתני נמי בברייתא "כותשן במכתשת". תוך הסל — דקתני תנא קמא במתניתין — אתיא לרבנן. האי — תנא קמא דמתניתין.

משנה שוין — מפרש בגמרא. מנחות שהן לאכילה — לאכילת המזבח.

הַשֵּׁנִי, מְגַרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּג וְכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְבִיבוֹת הַסַּל, זֶה רִאשׁוֹן. טוֹעֵן בַּקּוֹרָה, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֲבָנִים, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לִמְנָחוֹת. שְׁלִישִׁי, עוֹטְנוֹ בְּבֵית הַבַּד עַד שֶׁיְּלַקֶּה וּמַעֲלֶהוּ וּמְנַגְּבוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּג, כּוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְבִיבוֹת הַסַּל, זֶה רִאשׁוֹן. טוֹעֵן בַּקּוֹרָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֲבָנִים, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לִמְנָחוֹת.

ה גמרא אִיבַּעְיָא לְהוּ: "מְגַרְגְּרוֹ" תְּנַן, אוֹ "מְגַלְגְּלוֹ" תְּנַן? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: "שֶׁמֶן זַיִת — מִזֵּיתוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: זַיִת רִאשׁוֹן, מְגַלְגְּלוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוֹנְסוֹ לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנָן בָּרֵיחַיִם וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה רִאשׁוֹן, טָעַן בַּקּוֹרָה, שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי, וְחָזַר וּפֵרַק טָחַן וְטָעַן, זֶה הָיָה שְׁלִישִׁי, הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לִמְנָחוֹת. וְכֵן זַיִת שֵׁנִי. וְזַיִת שְׁלִישִׁי, עוֹטְנוֹ בְּבֵית הַבַּד עַד שֶׁיְּלַקֶּה וּמַעֲלֶה לְרֹאשׁ הַגַּג, וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּמִין תְּמָרָה, עַד שֶׁיָּזוּבוּ מֵימָיו, וְכוֹנְסוֹ לְבֵית הַבַּד וְטוֹחֲנוֹ בָּרֵיחַיִם וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, וְשֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה רִאשׁוֹן, טָעַן בַּקּוֹרָה, שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ זֶה הָיָה שֵׁנִי, פָּרַק חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, זֶה הָיָה שְׁלִישִׁי, הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשְּׁאָר לִמְנָחוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה טוֹחֲנוֹ בָּרֵיחַיִם אֶלָּא כּוֹתְשׁוֹ בַּמַּכְתֶּשֶׁת, וְלֹא הָיָה טוֹעֵן בַּקּוֹרָה אֶלָּא בָּאֲבָנִים, וְלֹא הָיָה נוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין אֶלָּא לְתוֹךְ סְבִיבוֹת הַסַּל. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, כּוֹתֵשׁ מָנִי? רַבִּי יְהוּדָה הִיא, תּוֹךְ הַסַּל אַתָּאן לְרַבָּנַן! הַאי תַּנָּא סָבַר לָהּ כְּוָתֵיהּ בַּחֲדָא, וּפָלִיג עָלֵיהּ בַּחֲדָא.

ו משנה הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּרִאשׁוֹן אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, הַשֵּׁנִי שֶׁבָּרִאשׁוֹן וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשֵּׁנִי שָׁוִין, הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשֵּׁנִי וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי שָׁוִין, הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשֵּׁנִי וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי שָׁוִין, הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי אֵין לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. אַף כָּל הַמְּנָחוֹת הָיוּ בַּדִּין שֶׁיִּטָּעֲנוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, מַה מְּנוֹרָה שֶׁאֵינָהּ לַאֲכִילָה טְעוּנָה שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, מְנָחוֹת שֶׁהֵן לַאֲכִילָה אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּטָּעֲנוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ! תַּלְמוּד לוֹמַר "זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר", וְאֵין זָךְ כָּתִית לִמְנָחוֹת.

כיצד נעשה המסיק **השני**? מגרגרו מהזיתים הנמצאים **בזית** שבקירבת **ראש הגג** של ביתו. שזיתים אלה מתבשלים מאוחר יותר מזיתי המסיק הראשון, **וכותש** אותם במכתשת, **ונותן** אותם **לתוך הסל**. ואילו **ר' יהודה אומר**: אין נותנים את הזיתים בתוך הסל, אלא **בסביבות** (דפנות) **הסל** — **וזה** השמן היוצא מהזיתים הריהו השמן **הראשון** של זיתי המסיק השני. ולאחר מכן **טוען** את הזיתים הכתושים **בקורה**, ואילו **ר' יהודה אומר** שאין מעמיסים על הזיתים אלא **באבנים** — ושמן **זה** הוא השמן **השני** מזיתי המסיק השני. ולאחר מכן **חזר וטחן** בריחיים את הזיתים שכבר יצא מהם שמן בקורה, ושב **וטען** אותם בקורה — ושמן **זה** הוא השמן **השלישי** של זיתי המסיק השני. ואף דינם של שלושת שמנים אלה, כדין שמני המסיק הראשון: השמן **הראשון** — כשר **למנורה**, **והשאר** — כשרים **למנחות**. והשמן מהמסיק **השלישי**: לאחר שנאספו הזיתים מן העץ, בעל הזית **עוטנו** (מניח את יבול הזיתים במעטן — הכלי בו מתרככים הזיתים לקראת כתישתם) **בבית הבד**, ושוהה שם יבול הזיתים הזה **עד שילקה** (יתרכך), ולאחר מכן הריהו **מעלהו** מתוך המעטן **ומנגבו** (מייבשו) מן המוהל שעליו. ומשום שיש ריח רע בזיתים הללו ששהו במעטן, נעשית פעולה זו לא בתוך הבית אלא **בראש הגג**. ולאחר מכן הריהו **כותש** את הזיתים הללו במכתשת, **ונותן** אותם **לתוך הסל**, שיצא השמן מנקבי הסל, אל הכלי הנמצא תחתיו. ואילו **ר' יהודה אומר** שאין נותנים את הזיתים בתוך הסל, אלא **בסביבות** (דפנות) **הסל** — **וזה** השמן היוצא מזיתים אלה הריהו השמן **הראשון** במסיק השלישי. ולאחר מכן הריהו נוטל את הזיתים הללו, **וטוען** אותם **בקורה**, זו דעת חכמים, ואילו **ר' יהודה אומר** שלא היה טוען אותם בקורה אלא **באבנים** — **וזה** השמן היוצא מהם הוא השמן **השני** של זיתי המסיק השלישי. ולאחר מכן **חזר** ונטל את הזיתים הללו **וטחן** אותם בריחיים, ושב **וטען** אותם בקורה — ושמן **זה** היוצא מזיתים אלה הוא השמן **השלישי** מזיתי המסיק השלישי. ואף בדינם של שמנים אלה נקבע כי השמן **הראשון** — כשר **למנורה**, **והשאר** — כשרים **למנחות**.

ה גמרא **איבעיא להו** [נשאלה להם] ללומדים מהי הגירסה המדוייקת במשנה, האם **"מגרגרו" תנן** [שנינו] ומשמע הדברים: שקוטף זיתים בודדים, אותם שכבר הבשילו ביותר. **או "מגלגלו" תנן** [שנינו], ומשמע הדברים: שמניח את הפירות שבראש האילן כדי שיתבשלו יפה? ומציעים: **תא שמע** [בוא ושמע] פתרון לבעיה זו ממה **דתניא** [ששנויה ברייתא]? מה שנאמר בשמן המובא למנורה במקדש **"שמן זית** זך" (שמות כז, כ) בא להורות, שיהא שמן זה **מזיתו** (מזיתים בשלים כל כך, שהשמן יוצא מהם מעצמו בלא לחץ. **מכאן** (מן הנאמר בכתוב זה) **אמרו חכמים** בתיאור דרך העשיה הנכונה של השמן: יבול **הזית הראשון** — **מגלגלו בראש הזית**, ולאחר מכן הריהו **כונסו** (מכניסו) **לבית הבד**, **וטוחנו לזיתים בריחים** (כדי לאפשר לשמן שבתוכם לזוב החוצה) **ונותנו בסלין** והשמן זב מהם לכלי שהם נתונים בתוכו — **השמן היוצא ממנו, זה היה** השמן **הראשון** הבא מהיבול הראשון. ולאחר מכן **טען** אותם **בקורה** — **השמן היוצא ממנו, זה היה** השמן **השני** של היבול הראשון. ולאחר מכן **חזר ופרק** את הזיתים הללו מתוך הסלים, **וטחן** אותם שוב בריחיים, וחזר **וטען** אותם בקורה או באבנים — **זה היה** השמן **השלישי** של היבול הראשון. השמן **הראשון** — כשר **למנורה**, **והשאר** — **למנחות** בלבד. **וכן** הוא עושה ביבול **הזית השני**. ואילו ביבול **הזית השלישי** כיצד הוא עושה? **עוטנו** (מכניסו אל המעטן) הנמצא **בבית הבד**, ומניחו שם **עד שילקה** (שיתעפש ויתרכך), ולאחר מכן הריהו **מעלה** אותו **לראש הגג**, **ועושה אותו** שם **כמין תמרה** (ערימה), והוא מונח שם **עד שיזובו מימיו** (הנוזלים שבו). ואחר כך הריהו שב **וכונסו** (מכניסו) **לבית הבד**, ובבית הבד הריהו **טוחנו בריחים**, **ונותנו בסלין** — **והשמן היוצא ממנו, זה היה** השמן **הראשון** של היבול השלישי. אחר כך הוא **טען** את הזיתים הללו **בקורה** — **השמן היוצא ממנו, זה היה** השמן **השני** של היבול השלישי. ולאחר מכן **פרק** את הזיתים מתוך הסל והקורה, **וחזר וטחן** אותם בקורה, כדי להוציא אותם את שארית השמן שבתוכם — **וזה היה** השמן **השלישי** מן היבול השלישי. השמן **הראשון** מהם — כשר **למנורה**, **ואילו השאר** — **למנחות** בלבד. שלא כדברי חכמים שאמרו כי בכל שלושת היבולים, היו טוחנים בתחילה את הזיתים כדי להוציא מהזיתים את השמן הראשון, **ר' יהודה אומר** כי לצורך הוצאת השמן הראשון שבכל שלושת היבולים **לא היה טוחנו בריחים**, **אלא** היה **כותשו במכתשת**. ועוד חולק ר' יהודה על חכמים ואומר כי **לא היה טוען** את הזיתים **בקורה אלא באבנים**. ועוד חולק ר' יהודה על חכמים ואומר כי **לא היה נותנו** בתוך **הסלין** עצמם, **אלא לתוך סביבות הסל**. ומכאן פתרון לשאלה בנוסח המדויק של משנתנו, שהוא "מגלגלו". ולאחר שהובאו דברי ברייתא זו, נפנים להקשות על דברי משנתנו: **הא גופא קשיא** [היא עצמה קשה], שכן זה ששנינו בדברי התנא הראשון שבמשנתנו שלצורך הוצאת השמן הראשון בשלושת היבולים היה **כותש** ונותן לתוך הסל — כשיטת **מני** [מי היא]? כשיטת **ר' יהודה היא**, ולא כשיטת חכמים שבברייתא (האומרים שהיה טוחנם בריחיים). ואולם אחר כך שונים אנו בדברי התנא הראשון שבמשנתנו שמניחים את הזיתים **בתוך הסל**, ולא בדפנותיו, ואם כן **אתאן** [באנו] איפוא **לשיטתם** של **רבנן** [חכמים] שבברייתא, ולא כר' יהודה! ומשיבים: **האי** [זה] **התנא** של משנתנו **סבר לה כותיה בחדא ופליג עליה בחדא** [סבור הוא כמותו, כר' יהודה, בדבר אחד, וחולק עליו בדבר אחד].

ו משנה ולאחר שתוארו במשנה הקודמת תשעת השמנים, מגדירים את סדר חשיבותם: השמן **הראשון שב**מסיק **הראשון** — **אין למעלה** באיכותו **הימנו** (ממנו). השמן **השני שב**מסיק **הראשון**, והשמן **הראשון שב**מסיק **השני** — **שוין** בחשיבותם, והריהם איפוא מדרגה שניה של שמנים. השמן **השלישי שב**מסיק **הראשון** והשמן **השני שב**מסיק **השני** וכן השמן **הראשון שב**מסיק **השלישי** — **שוין** זה לזה בחשיבותם, והריהם איפוא מדרגה שלישית של השמנים. השמן **השלישי שב**מסיק **השני** והשמן **השני שב**מסיק **השלישי** — **שוין** זה לזה, והריהם איפוא מדרגה רביעית של השמנים. ואילו השמן **השלישי שב**מסיק **השלישי** — הוא בדרגה חמישית מכל השמנים הללו **ואין** שמן שהוא **למטה** באיכותו **הימנו**. ומעירים: למדנו כי למנחות מביאים מכל השמנים הללו, ואילו למנורה אין מביאים אלא מהשמן הראשון שבכל מסיק, ואולם **אף כל המנחות היו בדין** (ראויות להילמד בקל וחומר) **שיטענו** (שיחוייבו) **בשמן זית זך**, וכשמן המנורה, ומקל וחומר: **ומה המנורה** הקלה **שהשמן** בה **אינה** מיועדת **לאכילה** של המזבח — **טעונה** (חייבת) **בשמן זית זך**, **מנחות** החמורות **שהן** מיועדות **לאכילה** של המזבח — **אינו דין שיטענו שמן זית זך!** אולם לכך **תלמוד לומר** (מלמדנו הנאמר) "...שמן זית **זך כתית למאור** להעלות נר תמיד" (שמות כז, ב) — לומר: כתית נדרש רק למאור, לנרות המנורה, **ואין זך כתית** נדרש **למנחות**.

מסורת הש"ס

ה. תו"כ ויקרא כד, ב.
ו. תו"כ שם.
ז. ירושלמי יומא פ"ג ה"ו. תו"כ שם. ילק"ש תורה שעח.
ח. עיין תנחומא בהעלותך א.

גרסות

השני מגרגרו בכתי"מ: **זית השני מגרגרו.**
עוטנו בבית הבד בכתי"מ: **עוטנו בבית.**
שילקה בכתי"מ: **שלוקה.**
איבעיא בכתי"מ: **שלשה זיתים איבעיא.**
זה היה בכתי"מ: **זה.**
וכן זית שני וזית שלישי בכתי"מ: **וכן זית שני מגלגלו בראש הגג וכונסו לבית הבד וטוחנו בריחים ונותנו בסלים שמן היוצא ממנו ראשון טען בקורה שמן היוצא ממנו שני פרק חזר וטחן וטען שמן היוצא ממנו שלישי הראשון למנורה והשאר למנחות וזית שלישי.**
ולא היה טוען בקורה אלא באבנים בכתי"מ חסרות מלים אלה.
אלא לתוך סביבות בכתי"מ: **אלא סביבות.**
הא גופא קשיא בכתי"מ חסרות מלים אלה.
אף כל המנחות בכתי"מ: **על המנחות.**

לשון

עוטנו
שורש המלה הוא בערבית **عطن** ופירושו — ריכוך.
בית הבד
ה"בד" הריהו ענף עבה של עץ. הן זה הנמצא בעץ (כדרך הכתוב "יותהי לנפן ותעש בדים". יחזקאל יז, ו), והן זה שנלקח מן העץ ומשמש כמקל וכמוט (כדרך הכתוב "בדי עצי שטים... לשאת את הארון בהם". שמות כה, יג—יד). וכן היא קורת העץ הכבדה שהיתה במרכזו של המקום המשמש לעצירת שמן. ועל שם חשיבותה ונוכחותה הבולטת המזהה את המקום ושימושו, נקרא המקום כולו "בית הבד".

הרחיים

טוחנו בריחיים
הטחינה היתה נעשית בכלי הריחיים. כלי זה, שימש כל השנה לטחינת תבואות. הטחינה הביתית היתה נעשית לרוב ב"ריחיים של יד": שתי אבנים הנתונות זו מעל זו: אבן תחתונה, קבועה, היא אבן השכב. ואבן עליונה, הנעה על פני האבן התחתונה, היא אבן הרכב, וביניהן ניתנים הדברים הנטחנים. באבן הרכב היו גם נוקבים נקב, דרכו היו מכניסים מוט, שבאמצעותו היו הטוחנים מניעים את אבן הרכב.

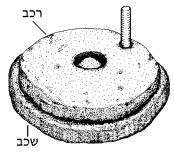

ריחיים של יד

טחינה בכמויות גדולות יותר היתה נעשית ב"ריחיים של חמור": ריחיים המונעות על ידי בעל חיים (וכן על ידי כח המים). בצידה של האבן העליונה הסובבת היו נוקבים נקב מרובע, בו היו תוחבים קורה מרובעת גדולה, אותה היה מניע החמור ההולך סביב הריחיים.

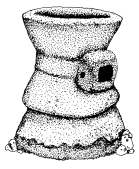
ריחיים של חמור

עוטנו
העיטון הוא שמה של הפעולה המתארת הכנסת הזיתים למעטן. המעטן היה כלי גדול שבו היו מניחים את הזיתים במשך זמן מסויים, כדי שיתרככו, ואפשר יהיה אחר כך לעצור מהם את השמן בבית הבד.

*בלצי"ר מן הצרפתית העתיקה blecier — לחבוט, לטפח.

עיונים

מגרגרו בראש הגג רש"י הביא שני פירושים למונח זה: לפירוש אחד, יבול זה של זיתים אינו בשל כיבול הראשון, ולכך לאחר שנקטפו הזיתים יש לשוטחן על פני גג הבית, כדי שהשמש תוסיף ותבשילם. ופירוש נוסף, מפי רבותיו: מדובר ביבול הזיתים הגדלים בקירבת מקום לבית, ובאותם זיתים שהעומד על גג הבית יכול לקוטפם ממקומו. ומשום קירבתם לבית, אין הפירות הללו מקבלים מקרני השמש, כפירות שבראש האילן. ואחרונים כתבו כי שתי שיטות פירוש אלה תואמות לשתי שיטות הפירוש שהובאו בענין "מגרגרו בראש הזית", בענין המלאכה הנעשית ביבול הראשון, ואף הרמב"ם מפרש את הגירגור שבראש הבית כדרך שפירש בגירגור שבראש הזית (מהר"י קורקוס).

איבעיא להו מגרגרו תנן או מגלגלו תנן בעיה זו מתפרשת, בהתאם לפירושים השונים למלה "מגרגרו". שכן להצעה ש"מגרגרו" משמעו שמניח את הזיתים עד שיבשילו כהוגן, הרי זה כ"מגלגלו", ולא דנים אלא בדיוק לשון המשנה (רש"י). ואולם להצעה ש"מגרגרו" הריהי ליקוט הזיתים המסויימים שבראש האילן, דנים איפוא בפירושה של המשנה.

שמן זית מזיתו שתי הצעות פירוש הוצעו לדברים הללו: האחת שהכוונה לנאמר בתורה "שמן זית זך" בדין השמן המובא למנורה, ובענין זה נדרשו הדברים שיהא זה שמן מזיתו (רש"י כת"י). וההצעה האחרת, שמדובר באדם האומר "הרי עלי שמן זית", ודינו של זה, שהוא מביא מן השמן המשובח. שאף שאמר בלשון כוללת "שמן זית" לכך היתה כוונתו (רש"י).

זית מזיתו רש"י פירש שהכוונה היא שישהו פירות הזיתים (שמהם אמור להילקח השמן) באילן, עד שיבשילו היטב. ויש שפירש שהכוונה היא שיהא השמן הנלקח למנורה טרי ככל האפשר, שמיצויו מן הזיתים יהא קרוב לזמן מסיקתם מן העץ. ובאו הדברים להורות, כי דין השמן, ככל שהוא טרי יותר כן הוא טוב יותר (מש"ח).

אורח ההלכה

הראשון שבראשון אין למעלה הימנו וכו' אף שכל מיני שמן זית בכל אופני המיצוי כשרים למנחות, מכל מקום הראשון אין למעלה בחשיבותו ממנו. ואחריו השני והרביעי, ושניהן שוים בחשיבותם. ואחריהם השלישי והחמישי והשביעי ושלושתם שוים בחשיבותם. ואחריהם השישי והשמיני, ושניהם שוים בחשיבותם. והתשיעי אין למטה ממנו. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"ז ה"ט).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

א גמרא שנינו במשנתנו בסדר החשיבות של תשעת השמנים המנויים בה, כי השמן השני שבמסיק הראשון והשמן הראשון שבמסיק השני שוין בחשיבותם. ומקשים על כך: **והא** [והרי] אין הם שוים, שכן כבר **אמרת** לפני כן, במשנה הקודמת, כי רק השמן **הראשון** שבכל אחת משלושת המסיקים הוא הכשר **למנורה, ואילו השאר** אינם כשרים למנורה אלא **למנחות** בלבד, ונמצא איפוא שהשמן השני מהמסיק הראשון — אינו כשר למנורה, בעוד שהשמן הראשון מהמסיק השני כשר למנורה! **אמר רב נחמן בר יצחק** בתשובה: **מאי** [מה פירוש] **"שוין"? שהם שוין לענין מנחות,** שאף מן הראשון שבשני יכול להביא למנחות.

ב עוד שנינו במשנתנו **שאף כל המנחות היו** ראויות להילמד **בדין** (במידת קל וחומר) שאין מביאים להן אלא מן השמן הראשון, אלא שלמדנו מן הכתוב "שמן זית **זך**" — **אין** משמעות המלה "**זך**" **אלא נקי,** שעל שמן זה להיות נקי, כגון זה שיצא מן הזיתים מעצמו. **ר' יהודה אומר:** מה שנאמר בכתוב בענין השמן "**כתית**" — **אין** משמעות המלה "**כתית**" **אלא** זה שהוא **כתוש** במכתשת. ואין בכלל זה השמן היוצא מזיתים שנטחנו בריחיים. ומעתה יש לדון: **יכול יהא** הדין ששמן **זך כתית פסול למנחות?** לכך **תלמוד לומר** במנחה הבאה עם קרבן התמיד "**ועשרון סולת בלול בשמן כתית**" (שם כט, מ), שאף השמן הבא בשאר מנחות יכול להיות שמן כתית. וממשיכים לדון, **אם כן** הוא הדין, שאף השמן של שאר המנחות הריהו שמן כתית, **מה תלמוד לומר** בשמן המנורה "**למאור**" ("שמן זית זך כתית למאור"), שהרי אין זה דין המיוחד דווקא למנורה? **אלא** ללמדנו שהשמן הבא למאור בא רק משמן כתית, ואולם השמן הבא למנחות, אף שאפשר להביאו גם כן משמן כתית, הריהו כשר גם משאר השמנים. וטעם הדבר — **מפני החיסכון** בממון. ושואלים: **מאי** [מה ענין] **"חיסכון"** יש כאן, בכך שהותרו שאר המנחות להיות מובאות אף משמן שאינו כתית? **אמר ר' אלעזר: התורה חסה על ממונן של ישראל,** וכיון שמנחות מובאות לרוב, לא הצריכה אותם להביאן משמן מובחר ויקר שכזה.

ג ועוד בענין שמן המנורה. על הנאמר בענין מצות הדלקת המנורה במקדש "**צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך** כתית למאור להעלות נר תמיד" (ויקרא כד, ב), **אמר ר' שמואל בר נחמני:** לשון המיעוט "**אליך**" בא להורות, שכך אמר הקדוש ברוך הוא לעם ישראל: לך ובעבורך נועדה מצוה זו, להראות חיבתך לפני, **ולא לי, כי לא לאורה** של המנורה **אני צריך.**

וכן גם בענין מצוות העמדת **שלחן** לחם הפנים **בצפון** ההיכל, **ומנורה בדרום** ההיכל, בריחוק זה מזה — **אמר ר' זריקא אמר ר' אלעזר,** שכך אמר הקדוש ברוך הוא לעם ישראל: **לא לאכילה** של הלחם המונח על שולחן הפנים **אני צריך, ולא לאורה** של המנורה **אני צריך,** ולכך אין השולחן עומד בצד המנורה, וכמנהג בני אדם הנותנים את שולחן אכילתם במקום שיש בו אור.

וכיוצא בדבר בענין הנאמר בבנין בית המקדש של שלמה "**ויעש לבית חלוני שקופים אטומים**" (מלכים א ו, ד) — **תנא** [שנה החכם] בפירוש הדברים, שכך אמר הקדוש ברוך הוא: עשו את פתחי הבית **שקופין** (צרים) **מבפנים** (כלפי פנים), **ואטומים** (רחבים) **מבחוץ** (כלפי חוץ), ושלא כמנהג הרווח בבנין בתים בהם הפתח כלפי חוץ צר והולך ומתרחב כלפי פנים, שכן **לא לאורה אני צריך.**

ד ועוד בדרשות חכמים על הכתוב בענין המנורה במקדש. מה שהזכיר הכתוב (בציווי ההדלקה) "**מחוץ לפרכת העדות באהל מועד** יערוך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד..." (ויקרא כד, ב) לשון "עדות", הרי זה בא להורות כי הדלקה זו **עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. ואם תאמר:** שציוה הקדוש ברוך הוא על ההדלקה כי **לאורה** של מנורה **אני צריך** — אין לומר כן, **והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר** סיני עד כניסתם לארץ ישראל **לא הלכו אלא לאורו** של הקדוש ברוך הוא בעמוד האש אשר האיר לפניהם את הלילה, ומה צורך לו באור המנורה! **אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל.**

כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו של עמוד האש, כדאיתא בברייתא דמלאכת המשכן: מסתכל בטפיח — ורואה בו, בחבית — ורואה מה שבתוכה. ובתורת כהנים בפרשת "אמור אל הכהנים" גרסינן: וכי צריכין לנר, והלא כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הוצרכו לנר, שנאמר "כי ענן ה' על המשכן". ומיהו סוגיא דשמעתין משמע דאשכינה קאי. וקשיא: דהוה ליה למימר "כל העולם כלו לאורו של מקום היו הולכים"!

מסורת הש"ס

א. ילק"ש תורה שעח.

ב. עיין מנחות עו,ב.

ג. ר"ה כז,א. יומא לט,א. מד,ב. יבמות לד,ב. מנחות פו,ב. פח,ב. פט,א. חולין מט,ב. עז,א. כריתות כה,א. ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד. מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה פרשת חקת. ויק"ר (מרגליות) פ"ח. ילק"ש תורה שסט. שעח. תרנו. תשכד. עיין ירושלמי פסחים פ"א ה"ח.

ד. ילק"ש תורה שעח.

ה. במ"ר ט"ו ב. תנחומא בהעלותך ב.

ו. שבת כב,ב. עיין תו"כ ויקרא כד,ב. ברייתא דמלאכת המשכן פי"ד. ילק"ש תורה שעח.

גרסות

שוין בכל כתה"י: **הראשון שבראשון אין למעלה הימנו שוין** ובכתי"מ: **זית השני שלישי הראשון שוין.**

מאי שוין בכל כתה"י חסרות מלים אלה.

יהא זך כתית בכתי"מ: **יהא כתיש זה** ויש בכת"י: **יהא כתית זה** וכן: **יהא כתוש פסול. אם כן מה תלמוד לומר למאור אלא מפני החיסכון מאי חיסכון** בכתי"מ: **רבע ההין לימד על כתית שהוא כשר למנחות מפני החיטבין מאי חיטבין.**

צו את בני ישראל יש כת"י שחסרות בהם מלים אלה.

שמן זית זך יש כת"י שחסרות בהם מלים אלה.

זך אמר רבי בכתי"מ: **זך כתית למאור אמר רבי.**

שמואל בר נחמני בכתי"מ: **שמואל בר נחמני א"ר יונתן** ויש בכת"י: **שמואל בר נחמני א"ר יוחנן.**

לא לאורה אני צריך יש בכת"י: **שלאורה אינו צריך.**

רבי אלעזר יש כת"י שחסרות בהם מלים אלה. ויש כת"י: **ר' אילעא.**

שקופין מבפנים ואטומים מבחוץ בכל כתה"י: **שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים.**

כל ארבעים בכתי"מ: **כל אותן ארבעים.**

שהלכו ישראל בכתי"מ: **שהלכו בני ישראל.**

אלא לאורו בכתי"מ: **אלא לאורי.**

שהשכינה שורה בישראל בכתי"מ: **ששכינה שרויה על ישראל.**

לשון

חסכון

שורש המלה הוא "חסך" במובן של צמצום ומיעוט (כגון בהוצאת כספים). וכאן היא נדרשת כאילו היה מקורה "חסה", שחס המקום על כספם של ישראל.

המקדש

שלחן בצפון ומנורה בדרום

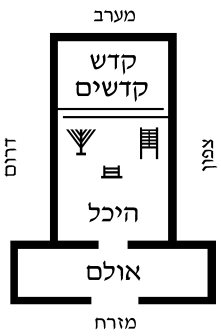

עיונים

והשאר למנחות הסביר הרמב"ם (סוף הלכות איסורי מזבח) כי אף שכל תשעת השמנים המנויים במשנתנו כשרים למנחות, ואף השלישי שבשלישי, אם כן למה נמנו? כדי לידע [מהו השמן היותר] יפה, [זה] שאין למעלה הימנו, [מהו השמן] השווה, [מהו השמן] הפחות [מכולם]. שהרוצה לזכות עצמו — יכוף יצרו הרע, וירחיב ידו, ויביא קרבנו מן היפה והמשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו. הרי נאמר בתורה "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו" (בראשית ד, ד). והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב — שיהיה מן הנאה והטוב. אם בנה בית תפילה — יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רָעֵב — יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כיסה רָעֵב — יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר — יקדיש מן היפה שבנכסיו, וכן הוא אומר "כל חלב לה'..." (ויקרא ג, טז).

מאי שוין שוין למנחות נחלקו ראשונים מהו עיקרו של החידוש העולה מכך שהשמן השני שבראשון והראשון שבשני שוים למנחות: האם חלקו המתייחס לשמן השני שבראשון או זה המתייחס לשמן הראשון שבשני. לפירוש רש"י (המבואר יותר בפירוש רש"י כת"י) עיקרו של החידוש הוא זה המתייחס לשמן הראשון שבשני, ולהשמיענו שהריהו כשר למנחות, אבל למנורה אין כשר אלא השמן הראשון, שאין כשר למנורה אלא שמן "כתית". ומעתה, אם יש לפניו שני שמנים: השני שבראשון (שאינו כשר אלא למנחות) וראשון שבשני (שהריהו כשר אף למנורה) — יכול הוא לקחת למנחות איזה מהם שירצה. ואילו לפירוש התוס' (שלאחר מכן נדחה על ידם, עיקרו של החידוש הוא זה המתייחס לשמן השני שבראשון, ולהשמיענו שאף שהוא שמן הבא ממסיק ראשון של הזיתים, בכל זאת הריהו פסול למנורה. ודחו התוס' את פירושם זה, שהרי דבר זה כבר נלמד ממה ששנינו במשנה כי רק השמן הראשון שבקטיף הראשון הוא הכשר למנורה, "והשאר למנחות" (צ"ק).

אכן העירו אחרונים כי לפי שיטת הברייתא, המובאת בעמוד הקודם, שאף הראשון שבראשון היה נטחן בריחיים ולא נכתש במכתשת — ההבדל שבין הראשון שבראשון והשני שבראשון, אינו משום שהשני "כתית", אלא משום דין "זך", שהראשון הריהו הנקי ביותר (קר"א). ולטעם זה הוסיפו ואמרו שאף שלענין "זך" — השמן הראשון שבשלישי נקי יותר מהשמן השני שבראשון, בכל זאת אין הוא שווה לשני שבראשון לענין המנחות. שכן לענין המנורה — הדבר הקובע הוא ה"זך", ומשום כך השמן הראשון שבשלישי אמנם כשר למנורה שהוא בכלל זה. ואולם לענין קדימה במנחות — הדבר הקובע הוא טיבו ואיכותו של השמן. ומשום כך, השני שבראשון שקול כראשון שבשני, שכשם שמעלה לשני שבראשון שהוא טרי ביותר, כך גם מעלה לראשון שבשני נקי ביותר. מה שאין כן הראשון שבשלישי, שאף שהוא נקי ביותר אין הוא טרי ביותר (יוס"ד).

מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד... ואם תאמר לאורה אני צריך הסבירו המפרשים כי בתחילה הובא הפסוק "מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד" לשם הסבר הכתוב בו "עדות" — עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. והשאלה הבאה לאחר מכן "ואם תאמר לאורה אני צריך", נוגעת לעצם מצות הדלקת המנורה במקדש. ואולם כיון שהתשובה לשאלה זו שמטרת מצות הדלקת המנורה במקדש היא כדי לשמש עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, לכך הקדימו את הפסוק בו נאמרת לשון "עדות" ביחס למנורה, ואת פירושו זה.

אכן יש שפירשו כי אף השאלה "וכי לאורה אני צריך" מוסבת על פסוק זה, שכן היה מקום לומר שאור המנורה נועד למען הכהנים, להאיר להם. והיה מקום לומר שזו אף כוונת הכתוב "מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד יערוך אותו אהרן" — שתונח המנורה דווקא מחוץ לפרוכת העדות, ולא לפנים מן הכפורת, שמאחר ואין הכהן נכנס פנימה אל קודש הקדשים, לכך אין צורך להאיר שם. משום כך באה השאלה "וכי לאורה אני — הכהן המדליק — צריך?! והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו" — של עמוד האש, כמובא בברייתא דמלאכת המשכן שהיה הכהן מסתכל בכלי ורואה את מה שבתוכו (יעויין בתוס' ד"ה מחוץ).

גמרא

שוין — נתמיה. דקתני "השני שבראשון והראשון שבשני — שוין". והא אמרת "ראשון למנורה והשאר למנחות", והשני שבראשון — אין ראוי למנורה, וראשון שבשני — ראוי למנורה, והיכי הוי שוין? למנחות — שאם רוצה ליתן הראשון שבשני למנחות — הרי הוא כשני שבראשון. יכול יהא כתית זך פסול למנחות — הואיל וכתיב ביה "למאור"? אם כן — הואיל וכשר נמי ביה "למאור"? מה תלמוד לומר — "זך" ו"כתית למאור"? מפני החיסכון — לא בעינן זך וכתית למנחות, כמו לנרות. דהכי נמי כשרות אפילו אינו [זך] וכתית. לפי שהמנחות הן מרובות, ולריכות שמן הרבה, ואילו היה צריך לחזור במנחות נמי אחר זך וכתית כמו למנורה — היו מפסידים, שהיו לוקחין אותו ביוקר. שלחן בצפון ומנורה בדרום — והמזבח ביניהם, לידע שלא לאורה אני צריך. שקופים — מבפנים. שהמשקופין של חלונות, היינו לר שבחלון, היו מבפנים. והרוחב שבחלון מוחזר כלפי חוץ, להוציא אורה לעולם.

רש"י בת"י

גמרא שוין והא אמרת ראשון למנורה והשאר למנחות — והיכי קתני "השני שבראשון, והראשון שבשני שוין"? והא ראשון שבשני כשר למנורה! שוין למנחות — דקיימא לן בכל דוכתי "מבחר נדריך" — דמן המובחר יביא. והכי קאמר: "הראשון שבשני, והשני שבראשון שוין" — שאם יש לו מנחה להביא, ויש לו משמיהן, מאיזה שירצה יביא. אבל אם יש לו משניהן שבראשון ומראשון שבשני — יביא מנחתו מראשון שבשני, שהוא מובחר. אין זך אלא נקי — כגון אותו שיוציא בלא טעינה בסלים, ואפילו נטחנו הזיתים בריחים. אלא כתוש — לא יהא טחון בריחים, אלא כתוש במכתשת. יכול יהא כתוש זה פסול למנחות — הואיל וכתיב "למאור". אם כן — דאף למנחות כשר. מה תלמוד לומר למאור — לומר לך: למאור — יהא כתוש, אבל למנחות — אפילו [אינו כתוש] כשר. מפני החיסכון — דמנחה שביתי כל יומא טובא, ואיכא חסרון אי מהדר בתר כתית. אבל נרות ליכא שמן כולי האי, אלא שלשה לוגין וחצי בכל יום, חצי לוג לכל נר. מאי חיסכון — כלומר, מאי איכפת נחסרון? התורה חסה כו' — ומשכחת לה בנגעי בתים, בתורת כהנים דכתיב "ופנו את הבית בטרם יבא הכהן" וגו' — על מה התורה חסה? אם על כלי עץ וכלי שטף — יש להם טהרה במקוה. אלא על כלי חרס, שאין להם טהרה במקוה חסה תורה, ואמרה לפניהם שלא יטמאו, ושוב אין תקנה. אליך — לרצונך, ולהרצאות מיבתך לפני. ולא לי — בשבילי. שלא לאורה אני צריך, ולא לאכילה. שאם הייתי צריך — הייתי [מצוה] ליתן שלחן סמוך למנורה, כמנהג העולם. שקופים מבחוץ — רחבים מבחוץ. ואטומים מבפנים — ופיהם אטום וקצר מבפנים. דדרך כותל אבנים, כשעושין חלון — מרחיבין אותו מבפנים, שמשפעים עובי הכותל מכל צד כדי שלא יסתום ויעכב עובי הכותל את האורה מלבא לבדין. אבל ההיכל היה קצר מבפנים ומרחיב והולך לצד חוץ — כדי שתהא אורה [יוצא] מהיכל שתאיר לעולם. כי לא לאורה אני צריך. עדות הוא — המנורה. לקמן מפרש מה הוא העדות.

תוספות

שוין למנחות — אבל למנורה אינן שוין, דאין "זך" אלא נקי, והראשון לעולם נקי. ופירוש הקונטרס עיקר. דאי כדפרישית — מרישא שמעינן הראשון למנורה והשאר למנחות.

לא לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך — יש מפרשים: מדנותן שולחן בצפון ומנורה בדרום ולא לצד מערב ששם שכינה. וליתא — דלאו לאפוקי לצד מערב קאתי, וכי מימשכי נמי לצד מערב, אפשר שינתן זה לצד צפון וזה לצד דרום. ומחצי הבית ולפנים היו מונחים, כדאמר לקמן בפרק "שתי הלחם" (צח,ב), ואיכא למאן דאמר: מזרח ומערב, ואיכא למאן דאמר: צפון ודרום מונחין. ופירוש הקונטרס עיקר — דדייק מדשולחן בצפון ומנורה בדרום ומזבח היה באמצע, שמע מינה לא לאורה אני צריך ולא לאכילה. דאם הייתי צריך — הייתי נותן מנורה סמוך לשולחן, כנוהג שבעולם.

מחוץ לפרכת העדות יערוך כו' — בפרק "במה מדליקין" (שבת כב,ב) גרסינן: וכי לאורה הוא צריך, והלא כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו כו'. ומפרש רבינו תם: דאאהרן קאי, וכי לאורה הוא צריך — אהרן, והלא המשכן". ומיהו סוגיא דשמעתין משמע דאשכינה קאי. וקשיא: דהוה ליה למימר "כל העולם כלו לאורו של מקום היו הולכים"!

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

ממנה היה מדליק — האחרות, ובה היה מסיים. כדתנן (תמיד לג,ב): נר ומנר שמי נרות מזרחיות דולקים. שמנורה היתה עומדת מזרח ומערב. מכבה האחת שבנר מזרח ומדשנה, ומניח האחת שבנר מערב, הוא נר מערבי. ומניחה דולקת עד לערב, ומדליק האחרות שכבו בשחר, ומטיבו, וזורק מה שנשאר מן השמן ומן הפתילה לאוץ, ונותן בה שמן ופתילה, ומדליקה כדי לקיים בה מצות הדלקה. ומסיים בה הדלקה — שהיה מדליקה בתר כל הנרות.

משנה הלסטיון — שנתבשלו הענבים בחמה יותר מדאי. מעושן — כשהיו הענבים מריח, היו מעשנין אותן כדי לחתקן, או מבשלין אותן. לא מתוק — כשהוא מתוק מחמת עצמו, כדתפרש בגמרא. ענין אחר: תירוש שלא עברו עליו ארבעים יום. מן הדליות — שקורין *טרייל"ש, לפי שאין יינו יפה. אלא מן הרגליות — יין שגדל בגפנים נמוכים, שהוא יפה. העבודים — מפרש בגמרא. לא היו כונסין אותו בחצבין גדולים — לפי שכשהיו מסתפקין ממנו על יד, היו החלונין מתרוקנים, ומתקלקל היין. כדי שיהא ריחו נודף — שכשהיא מסירה קימעא, היין נודף יותר מכשהיא מליאה.

רש"י בת"י

נר מערבי — נר אמצעי היה פונה פיו לצד מערב, וכל שאר הנרות היה פיהם כלפי נר מערבי, כדאמרינן בפרק "שתי הלחם". ולהכי קרי ליה "נר מערבי". **כמדת חברותיה** — אלי לוג. דכתיב "מערב עד נקר" — מן לה מדותיה שהוא דולקת והולכת מערב עד נקר. ושיערו חכמים אלי לוג, כדקתני לקמן בפרק "שתי מדות". **ממנה** — כלומר, ממנה מתחיל הדלקה, שאותה היה מדליק תחילה מנערב. **ובה היה מסיים** — ההטבה בנקר, שאותה היה מטיב אחרון. לפי שכל נקר מגיע אותה דלוק, והשאר מגיע אותם שכבו. ופעמים שהיה דולק כל היום. ומדליק ממנו כל שאר הנרות — שבנקר היו כולן כבות, חוץ מנר מערבי, ומטיבן ומנערן מן השמן, כדכתיב "בנקר בהיטיבו את הנרות". ונר מערבי דולק כל היום, ולערב היה מדליק ממנה שאר הנרות. **מסיים** — לאחר הדלקות שאר נרות, היה מכבה אותה ומטיבה, ונותן בה שמן.

משנה קורחיים ועטוליין — מקומות הן. מאין היו מביאין יין — לנסכים? הלוסטין — יין מתוק מחמת השמש, שהיו תולין את הענבים להשמש. ישן — משל אשתקד. מתוק — היינו מאליו, ולא מחמת השמש. לשנא אחרינא: תירוש, שלא עברו עליו ארבעים יום. מן הדליות — מן הגפנים המולות על גבי כלונסות ונסרים. **טלטרייל"ש. אלא מן הרגליות — שסוכבות על גבי קרקע לרגלי גבי אדם, שאין מולות. העבודים — חפוריס. חצבים גדולים — פוגמים טעם היין. [ואינו ממלא את החבית] — כשמתית מלאה, יוצא ריחה לחוץ ואינה נודף. הקמחין — לובן היין, שקורין ***קנא"ש בלעז.**

תוספות

ממנה היה מדליק — כלומר, ממנה מתחיל ההדלקה, שאותו מדליק תחילה בערב, ובו היה מסיים — ההטבה בבוקר, שאותו מטיב אחרון. לפי שבכל בוקר מוצא אותו דולק, והשאר מוצא שכבה. ופעמים שהיה דולק כל היום כולו. ומדליק ממנו שאר הנרות — שבבוקר היו כולם כבות, חוץ ממנו. ומטיבו — שמנערו מן השמן, כדכתיב "בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות" וגו'. ונר מערבי שדולק כל היום, לערב היה מדליק ממנו שאר הנרות. כך פירש בקונטרס. וזה היה קודם שמת שמעון הצדיק, שהיה נר מערבי דולק כל היום כו'. כדאמר בריש "טרף בקלפי" (יומא לט,א): כל ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק, היה נר מערבי דולק. מכאן ואילך — פעמים דולק, פעמים כבה. והיה צריך ליתן בה שמן בשחרית, שתהא דולקת עד הערב להדליק בה השאר. והכי תנן במסכת תמיד פרק ראשון "אמר להן הממונה קמא" (ל,ב): נכנס ומצא שתי נרות מזרחיות דולקות, מדשן את השאר, ומניח את אלו — פירוש: שתי נרות מזרחיות מניח עד לאחר דם התמיד, כדנפקא לן מקרא בפרק שלישי דיומא (לג,א) סידור מערכה משמיה דגמרא. וקא סבר האי תנא כמאן דאמר לקמן בפרק "שתי הלחם" (צח,ב): מזרח ומערב היו מונחין. והדר קתני: מצאו שכבה — פירוש: דהיינו לאחר שמת שמעון הצדיק, שלא היה הנס רגיל. מדשנו ומדליקו מן הדולקין — פירוש: ומשים חצי לוג שמן שתהא דולקת עד הערב להדליק ממנה את השאר. ואחר כך מדשן את השאר — דהיינו, הטבת חמש נרות. ובפרק "החלו עולים" קתני: נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים — מדשן את המזרחי, ומניח את המערבי דולק, שממנו מדליק את המנורה בין הערבים. מצאו שכבה — מדשנו ומדליקו ממזבח העולה. ובפרק "במה מדליקין" (שבת כב,ב) פירש בקונטרס: דנר מערבי היה מטיב בין הערבים. ואוחז את הישנה בידו, או היה מניחה בכלי, עד שהיה נותן שמן ופתילה ומדליקה, ומדליק ממנה את השאר. והקשה רבינו תם: אם אפשר לעשות כך, מאי קפריך התם: והא הכא כיון דקביעי נרות לא סגי דלא למישקל ואדלוקי, וקשיא למאן דאמר (שבת כב,ב): אין מדליקין מנר לנר! מאי קושיא? הרי באותה שעה יכול להדליק את כולן, דמאחר שהוציא פתילה ישנה מן הנר שבמנורה, אין בו משום מצוה! ויש לומר: דלא אפשר לעשות כן, משום דדרשינן בתורת כהנים: "להעלות נר תמיד" — שצריך שיהא נר קבוע להדליק שאר נרות. ואיזה? זה נר מערבי. ורבינו יצחק בן אברהם פירש: דבעוד שהישנה דולקת בנר מערבי, היה מדליק ממנה את השאר על ידי פתילות ארוכות, ושוב מדשן את זו, ונותן בה שמן ופתילה חדשה ארוכה, ומדליקה מן השאר. והיינו "ובה היה מסיים" — ההדלקה. והיינו "עדות" — שהיה מדליק ממנה, מאותה שהודלקה אמש, את השאר כל ימי שמעון הצדיק. ולישנא דמתניתין דתמיד משמע כדבריו, מדקתני "שממנו מדליק המנורה בין הערבים". ואפשר במה שמדליקה שחרית ממזבח העולה, ואין ממתינין עד הערב שידליקנה ממזבח העולה ואחר כך ידליק ממנה את השאר, משום דכתיב "תמיד" — דבעינן שתהא המנורה דולקת תמיד. ואם הטענה תלוי בכך, אם כן, לפירוש הקונטרס קשיא: דבשעה שאוחז הישנה בידו, אין שום נר דולק במנורה! ושמא הא דתקון הכי, היינו טעמא שלא לשנות מכמות שהיה בשעה שהנס קיים בימי שמעון הצדיק.

עיונים

זה נר מערבי שנותנין בה שמן כנגד חברותיה פירוש הדברים תלוי בשיטות השונות באשר למיקומה של המנורה (יעויין להלן צח,ב). שלדעת האומרים כי המנורה היתה מונחת בין צפון לדרום (וכן פסק הרמב"ם), הנר האמצעי הוא "נר מערבי" — שכן פי הפתילה של הנר הזה היה משוך כלפי מערב (רש"י כת"י, רש"י להלן צח,ב). ולדעת האומרים כי המנורה היתה מונחת בין מזרח למערב — יש מן המפרשים הסבורים כי "נר מערבי" הוא הנר השני ממזרח, והוא הנר הראשון מנרות המנורה שיכול להיקרא "מערבי" (שהוא מערבי לנר הסמוך לו, הנמצא במזרח), ועליו נאמר בכתוב "יערוך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד". ומפני הכלל ההלכתי ש"אין מעבירים על המצוות" — מצוה להדליק בו (רבינו גרשום, רש"י כאן וכן בשבת כב,ב. רמב"ן שם). ולפי דעה זו יש סבורים שגם הנר המזרחי יהא דלוק, שאם לא כן אין הנר שלאחריו נקרא "מערבי" (ראשונים בשבת שם). ויש הסבורים כי הכוונה לנר המערבי ביותר (רש"י להלן צח,ב ד"ה מדכתיב, רמב"ם פיהמ"ש תמיד פ"ג מ"ט ופ"ו מ"א).

ולא ממה שנזרע ביניהן הסבירו המפרשים שמדובר באופן שאין היין נאסר משום כלאי הכרם, וכגון שזרע זרעים אחרים ולא חיטה ושעורה. שאף שאסור לכתחילה לזרוע שאר זרעים בין עצי הכרם — מכל מקום אם זרע, לא נאסרו הגפנים בכך. או אף בחיטה ושעורה שנזרעו בשיעור הרחקה הראוי, שאין בו איסור כלאיים. ואולם אף שמרוחקים הם מהגפנים, עם זאת הריהם מכחישים את כוחן, ופוגעים באיכות ענביהם (רשב"א).

ואם הביא כשר אחרונים דנו בהגדרת "אם הביא", האם הכוונה כבר משעה שהקדישם בעליהם בפיו ("הביא" במשמע של הקדיש), או שהכוונה רק משעה שהקדישם הכהן בכלי שרת ("הביא" במשמע שכבר הביא למקדש), או משעה שנסכו את היינות הללו על גבי המזבח ("הביא" במשמע שהובאו על המזבח) (חזו"א).

הליסטיון אף שעיקר משמעה של מלה זו מוסכם על הכל: של־שמש, הדבר הבא מן השמש (ויעוין "לשון") נחלקו ראשונים בפירוש המדוייק של המונח. יש שאמרו שהכוונה לענבים שאיחרו את זמן בצירתן, וכתוצאה מכך התבשלו על ידי השמש יתר על המדה הנצרכת, דבר שגרם למתיקות יתר (רש"י). ויש שפירשו שהמדובר בענבים שלאחר שנבצרו הונחו בשמש, לתוספת בשלות, ועל ידי כך הריהם מתוקים ביותר (רש"י כת"י, וכך הובא כפירוש רש"י בתוס'). אכן הרמב"ם (פיהמ"ש וכן בהלכות איסורי מזבח פ"ו ה"ט) הדגיש שניתנו הענבים בכדים להתבשל עוד בשמש (או לעשות מהן צימוקים), ואולם בישול זה אין בו כדי שינוי טעמו של היין, ולכך אם הביא — כשר. אבל אם השתנה טעם היין בכך — הריהו פסול, וכדינו של היין המבושל באש. ויש שפירשו שהכוונה ליין הניתן בשמש, ומשנה את טעמו, וכן את צבעו, ומשחיר על ידי זה (ערוך). ויש שפירשו שהליסטיון הוא יין מתוק וחלש ביותר (רשב"ם בב"ב צז,א).

אכן, אף שטעמו של יין זה הריהו מתוק, עם זאת אין הוא בכלל "מתוק" הנשנה בהמשך משנתנו (עם היין המעושן והמבושל), שכן יינות אלה נשתנה טעמם, ולכך אף בדיעבד, אם הביאם — הריהם פסולים, ואילו בהליסטיון לא נשתנה טעמו (קר"א).

מתוק רש"י הציע שתי דרכי פירוש, או שהוא מתוק מחמת עצמו, או שלא עברו עליו עדיין ארבעים יום בגתו, והוא הנקרא "תירוש". שכן אין היין מתנסך על המזבח אלא אם כן עברו עליו ארבעים יום (עדיות פ"ו מ"א). ומקור הדין שאין התירוש כשר לניסוך בכתוב "...בקודש הסך נסך שכר לה'" (במדבר כח, ז) — שאין היין הכשר לנסכים אלא זה המשכר, ואילו התירוש איננו משכר (מהר"י קורקוס).

אורח ההלכה

מאין היו מביאין את היין בזמן שהיה בית המקדש קיים היו מביאים יין לנסכים מקרחיין והלוטיין. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"ז ה"ב).

אין מביאין לא מבית הזבלים וכו' אין מביאים מלכתחילה למזבח יין מענבי כרם הנטוע בבית השלחין או בבית הזבלים, או מענבי גפנים שנזרע זרע ביניהן. ואם עבר והביאו — כשר. כמשנה. (רמב"ם שם פ"ו ה"ט).

יין ישן למזבח היין שמביאים לנסכים — מאחר ארבעים יום לדריכתו ועד שתי שנים או מעט יותר. ואם הביא יין ישן בן כמה שנים — הרי זה כשר, ובלבד שלא התקלקל טעמו. כדברי חכמים במשנה וכשיטת התנא קמא בברייתא להלן (פז,ב), וכפירוש הרמב"ם לשיטתם (כס"מ). (רמב"ם שם פ"ז ה"ז).

אין מביאין לא מתוק ולא מעושן ולא מבושל היין המתוק וכן המעושן או המבושל באש או בשמש פסולים למזבח. כמשנה וכפירוש הרמב"ם להסבר רב אשי בגמרא (וראה כס"מ). (רמב"ם שם פ"ו ה"ט).

אין מביאין מן הדליות אלא מן הרגליות את היין לנסכים היו מביאים מהגפנים הרגליות מן הכרמים המעובדים פעמיים בשנה, לפי שהוא יין מובחר (כס"מ). כמשנה. (רמב"ם שם פ"ז ה"ו).

ולא כונסין אותו בחצבין גדולים אלא בחביות קטנות אחר שדרך את הענבים ליין לצורך הנסכים כונס אותו בחביות קטנות. כמשנה. (רמב"ם שם).

אינו מביא מפיה אין מביאים יין לנסכים מן היין שבפי החבית, מפני הקמחים שנמצאים על פני היין. כמשנה. (רמב"ם שם).

ומבררים: מאי [מה] הדבר בו מתבטאת **עדותה** של המנורה על כך? **אמר רבא: זה נר מערבי** שבמנורה, **שהיו נותנין בה**, בנר המערבי, כמות **שמן** שהיא **כנגד** (בדומה) לכל שאר **חברותיה** (הנרות האחרים) ולא יותר, ועם זאת, בערבו של כל יום נר זה היה הנר הראשון שהודלק, **וממנה היה** הכהן **מדליק** את המנורה, **ובבוקר** כשהיה הכהן מיטיב את הנרות, **בה היה** הכהן **מסיים**, שכן אף שהודלקה ראשונה היתה כבה אחרונה. וזהו נס קבוע שהיה במקדש.

ה משנה מאין היו מביאין את היין לנסכים? יינם של המקומות הנקראים בשם **קדוחים ועטולין** הוא **אלפא** (הראשון והמובחר) לכל יין אחר, וממנו ראוי להביא לכתחילה לנסכים. **שניה להן** בטיב היין הם המקומות הנקראים **בית רימה ובית לבן בהר וכפר סיגנא** הנמצאת **בבקעה**. ומבהירים: אמנם **כל הארצות היו כשרות** להביא מהן את היין, **אלא מיכן** (מהמקומות המנויים למעלה) **היו מביאין** לכתחילה. **אין מביאין** יין לנסכים **לא מבית הזבלים** (כרם המדושן בזבל) **ולא מבית השלחים** (כרם המושקה בידי אדם) **ולא ממה** (מגפנים) **שנזרע ביניהן** זרעים שונים. ואין זה אלא לכתחילה, ואולם **אם הביא** — יין זה **כשר** לנסכים. וכן **אין מביאין** לכתחילה לנסכים יין **הליסטיון** (העשוי מענבים שהתמתקו ביותר על ידי השמש), ואולם **אם הביא** — הריהו **כשר**. **אין מביאין** לנסכים מן היין **הישן** שעברה עליו שנה, אלו **דברי רבי**, ואילו **חכמים מכשירין** להבאה לנסכים מן היין הישן. **אין מביאין** לנסכים **לא** מהיין **המתוק ולא מעושן** (שנעשה מענבים שהעלו עשן מתחתיהם על מנת להיטיב את טעמם), **ולא** מן היין **המבושל** באש. ובשלושת יינות אלה, אף בדיעבד, **אם הביא** — הריהו **פסול** לנסכים. **ואין מביאין** מן **הדליות** (גפנים המודלות על גבי עמודים או עצים), **אלא** מן הגפנים **הרגליות** (השטוחות על פני הקרקע), שפירותיהן משובחים יותר. ומביאים מן **הכרמים העבודין** (המעובדים, שעודרים תחת הגפנים פעמיים בשנה). ואת היין הבא לנסכים **לא כונסין** (מכניסים) **אותו בחצבין** (כדים) **גדולים** שכן בכך נפגם טיבו של היין, **אלא בחביות קטנות**. ואף בחביות אלה **אינו ממלא את החבית עד פיה**, אלא משאיר מקום פנוי. וטעם הדבר — **כדי שיהא ריחו** של היין **נודף** (מתפשט בחלל החבית, ונאסף אל מתחת למגופת החבית). ואף ביין הנמצא בחבית קטנה, **אינו מביא** לנסכים מהיין הנמצא **בפיה** של החבית — **מפני** הקמחים שנמצאים על פני היין. **אינו ממלא את החבית** — כשמתית מלאה, יוצא ריחה לחוץ ואינה נודף. **הקמחין** — לובן היין, שקורין ***קנא"ש בלעז.

מסורת הש"ס

ז. שבת כב,ב.
ח. עיין תמיד לג,א. ועיין ספרי במדבר ח, ב.
ט. עיין ב"ר פכ"ח ד.

גרסות

מאי עדותה אמר רבא בכתי"מ: **מאי עדות אמר רב.**
שנותנין בכתי"מ: **שנותן.**
כנגד חברותיה בכתי"מ: **כמדת חברותיה.**
מדליק בכתי"מ: **מתחיל.**
קדוחים בכתי"מ: **קרוחים.**
ועטולין בכתי"מ: **ועלוטיים** ויש בכת"י: **ועטולייס** וברמב"ם: **וחלוטיין.**
סיגנא בכתי"מ: **סיגיא.**
הליסטיון יש בכת"י: **אילסטוון** וכן: **אליסטן** וכן: **הלוסטון.**
רבי יש בכת"י: **ר' מאיר.**
אלא מן הרגליות בכתי"מ: **ולא מן הרגליות.**
ולא כונסין בכל כתה"י: **ולא היו כונסין.**
את החבית בכתי"מ: **חבית.**

לשון

הליסטיון
משמע השם (לדעת כל המפרשים. יעויין ב"עיונים") הריהו: של־השמש, מה שבושל בשמש ומקור המלה היא היוונית ἡλιαστόν (אלייסטון) (שמש).

המקדש

נר מערבי

ציור זה של קני המנורה ונרותיה (הכלים המכילים את השמן והנרות) פונים הנרות כולם אל עבר הקנה האמצעי, שהוא (לשיטה זו) הנר המערבי. לפי תיאור זה עומדים קני המנורה בכיוון צפון־דרום.

החיים

יין מעושן
באותם ימים נהגו הכורמים בעישון הענבים, על ידי הנחת צמחים מסויימים על גחלים בוערות מתחת לענבים. העשן שעלה ונספג בענבים היה גורם להאצת בישולם של הענבים, ולתוספת טעם מסויימת בהן. היין שנעשה מענבים אלה, היה מכונה "יין מעושן", שכך ניכר הוא בטעמו (רש"י).
ויש שפירשו שהכוונה ב"יין מעושן" ליין שהיה מונח בחביות, והיה ריח החבית הנספג ביין עלול לפגום בטעמו (רמב"ם פיהמ"ש). או שעלול הוא אמנם להיטיב את היין בטעם וריח, אך להזיק לאדם (תוי"ט). שכן מקובל היה למשוח את החביות בגופרית כדי לשמרן (תפא"י).

דליות, רגליות
יעויין לעיל נג,ב.

חצבין

החצבא היה כלי חרס גדול למדי, ששימש לצרכים שונים, השתמשו בו פעמים לשאוב בו מים, ופעמים לאיחסון משקים או לשרות דברים בתוכו.

חבית
ראה עמ' 337.

העולם

קדוחים, עטולין, בית רימה, בית לבן, כפר סיגנא
ראה עמ' 337.

***טרייל"ש** מן הצרפתית העתיקה treiles — גפני־דליות.
****טלטרייל"ש** כמו: טרייל"ש (ראה לעיל).
*****קנא"ש** מן הצרפתית העתיקה chienes — קמחים.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com